

Гидке каченя

Ганс Крістіан Андерсен

Переклад Оксани Іваненко

Так добре було за містом улітку! Жито жовтіло, овес зеленів, сіно склали в копиці, і на зеленому лузі ходив чорногуз на своїх довгих червоних ногах і белькотав по-египетськи, — цієї мови він навчився від матері. За полями та луками йшли великі ліси, а в гущавині лісів були глибокі озера. Просто чудово було за містом улітку!

У сонячному сяйві лежав старий хутір, обведений глибоким каналом. Від стін каналу до самої води росли величезні лопухи, такі високі, що маленькі діти могли сховатися під ними, стоячи на весь зріст! Там було так дико, як у глухому лісі, і там, у своєму гнізді, сиділа качка.

Вона висиджувала каченят. Сиділа вона вже давно, їй набридло сидіти, а гості приходили до неї не часто. Іншим качкам було приємніше плавати в каналах, ніж сидіти тут, під лопухами, та кахкати з нею.

Нарешті, яйця почали тріскатись одне за одним.

— Піп-піп! — почулося звідти, і всі жовтки в яєчках ожили й висунули голівки.

— Ках-ках! — відповіла качка. Каченята незграбно повилазили і роззирнулися на всі боки під зеленим листям, — мати їм дозволила дивитися скільки завгодно, бо зелений колір корисний для очей.

— Який світ великий! — дивувались малята.

Ще б пак! Зараз для них було куди більше простору, ніж у яйцях!

— Ви гадаєте, що це вже й увесь світ? — сказала мати. — Він тягнеться ще далеко, ген по той бік садка, аж до ниви, але там я й сама ніколи не бувала. Ну, ви вже всі тут? — спитала вона, встаючи. — Ой, ще ні! Найбільше яйце і досі лежить... І коли цьому буде кінець? Скоро мені це зовсім набридне, — і вона сіла знову.

— Ну, як справи? — спитала стара качка, що прийшла її провідати.

— Та ще лишилося одне яйце, — відповіла качка-мати, — ніяк не хоче тріскатись. Але подивися на інших, — це наймиліші каченята з усіх, яких ми бачили! Усі як одне — викапаний батько! А він, негідник, навіть не відвідав мене ні разу.

— Ану, покажи мені те яйце, що не хоче тріскатися, — сказала стара качка. — Я певна, що це індиче яйце! Мене теж колись обдурили так, і я мала багато лиха й клопоту з малим. Вони ж бояться води! Я їх ніяк не могла туди загнати; я вже й кахкала й клацала, але нічого не допомагало. Ну, покажи мені яйце! Так і є! Це індиче! Залиш його краще і йди вчити своїх дітей плавати.

— Ні, я ще трошки посиджу, — відповіла качка-мати. — Коли я вже так довго сиділа, то можу посидіти ще трохи.

— Ну, як хочеш! — сказала стара й пішла.

Нарешті тріснуло й велике яйце.

— Піп-піп! — мовило пташеня і видряпалося звідти. Воно було таке велике і таке

гидке!

Качка подивилася на нього.

— Яке воно величезне! — сказала вона. — Жодне не схоже на нього. А може, це й не індича?! Ну, та це ми скоро побачимо. Воно ввійде у воду, хоч би мені довелося його туди й силою штовхнути!

Наступного дня була чудова ясна погода.

Сонце виблискувало на всіх зелених лопухах. Качка-мати з усією своєю родиною пішла до канави.

Плюсь! — стрибнула вона у воду.

— Ках-ках! — покликала вона, і каченята одне за одним плюснули туди. Спочатку вода занурила їх у воду з голівками, але вони вмить випірнули і попливли.

Ніжки їхні завзято працювали, каченята всі були на воді, навіть погане сіре пташеня плавало з усіма.

— Ні, це не індича, — сказала качка, — бач, як гарно гребе воно лапками, як рівно тримається! Це моє рідне дитя! Ні, справді, воно нічогеньке, коли до нього добре придивитися.

— Ках-ках! Ідіть до мене, я мушу вивести вас у великий світ, представити вас на пташиному подвір'ї. Тільки тримайтеся близько коло мене, щоб ніхто на вас не наступив, а головне — бережіться кішки.

І вони пішли на пташине подвір'я.

Там стояв жадливий галас. Дві родини качок билися за риб'ячу голову, а дісталася вона кішці.

— Дивіться, так буває на світі, — сказала мати каченятам, облизуючи язичком дзьобик, бо їй і самій хотілося риб'ячої голівки.

— Ну, ну, ворухіть лапками, — мовила вона. — Привітайтеся і якнайнижче вклоніться отій старій качці. Вона тут найповажніша. Вона іспанської крові, через те така гладка, і, бачите, в неї червоний клаптик на нозі. Це надзвичайно красиво і найвища відзнака, яку тільки може мати качка. Це значить, що її не хочуть загубити, і її мусять пізнавати і тварини, й люди. Шаркніть їй ніжкою — не загинайте лапок усередину. Добре виховане каченя широко розставляє ноги, як це роблять батько й мати — ось так; ну, схиліть шийки і скажіть — ках!

Вони так і зробили.

Але всі інші качки оглядали їх і казали вголос:

— Дивіться! Ще ціла юрба! Ніби нас самих тут мало. Фу! Яке гидке одне каченя, ми його не потерпимо!

І вмить одна з качок підбігла до каченяти і скубнула його за потилицю.

— Облиш його! — сказала качка-мати. — Воно ж нікому нічого поганого не зробило.

— Може, й так, але ж воно таке велике та незграбне, — відповіла качка, що скубнула каченя, — а тому його треба прогнати!

— Хороші дітки в цієї матері, — промовила стара качка з клаптиком на нозі, — усі

гарні, крім одного. Я б хотіла, щоб його виправили!

— Це неможливо, ваша милість, — сказала качка-мати, — воно хоч і негарне, але в нього хороша вдача, і плаває воно теж чудово. Я навіть дозволю собі сказати, що ліпше за інших. Я гадаю, воно з часом стане кращим або, принаймні, хоча б зростом поменшає. Воно надто довго лежало в яйці і тому не має належного вигляду, — і вона почухала йому спинку й погладила пір'ячко. — До того ж це селезень, — продовжувала вона, — а для них зовнішність не так багато значить. Гадаю, він стане дужим і знайде свій шлях!

— А інші каченята дуже милі, — сказала стара качка. — Ну, будьте як удома, а якщо знайдете риб'ячу голову — принесіть її мені.

І каченята стали поводитись як удома.

Але бідолашне каченя, що останнім вилупилося з яйця і було таке погане, — клювали, штурхали і качки, і кури. А ще й глузували з нього.

— Воно занадто велике! — казали всі. А індик, що народився зі шпорами на ногах і через це вважав себе за імператора, надувся і, як пароплав на всіх парусах, підбіг до каченяти, забелькотів так сердито, що гребінь у нього зовсім почервонів.

Бідне каченя не знало, куди подітися. Його пригнічував власний гидкий вигляд і те, що воно було посміховиськом для всього пташиного двору.

Так минув перший день. Дедалі ставало ще гірше. Усі проганяли бідне каченя — навіть його брати й сестри сердилися на нього і завжди казали:

— Хоч би кішка тебе з'їла, гидку потвору!

І навіть мати казала:

— Нехай би мої очі тебе не бачили!

Качки скубли його, кури клювали, а дівчинка, яка годувала птахів, штовхала його ногою.

Нарешті каченя не витримало, побігло і перелетіло через паркан. Маленькі пташки, що сиділи в кущах, перелякано спурхнули з гілочок.

"Це все через те, що я таке гидке", — подумало каченя і заплющило очі, але відразу ж побігло далі.

Воно опинилося на великому болоті, де жили дикі качки. Всю ніч пролежало там каченя, втомлене й засмучене. Вранці дикі качки злетіли вгору і помітили нового товариша.

— Хто ти? — спитали вони, і каченя поверталось на всі боки й вклонялося, як уміло.

— Ти таке гидке, — сказали дикі качки, — але це нам байдуже, якщо тільки ти не одружишся ні з ким з нашої родини.

Бідолашне! Воно, звичайно, і не думало про одруження, лише б дозволили йому полежати в очереті і напиться трохи води з болота.

Так пролежало воно два дні, а потім прилетіли два диких гусачки. Вони недавно лише вилупилися з яєць, а тому були дуже зухвалі.

— Слухай, друже, — сказали вони, — ти такий нечупара, що не можеш нам заважати. Хочеш жити з нами і бути перелітним птахом? Тут недалечко інше болото,

там живуть гарненькі дикі гуски-панночки. Вони вміють казати: "Рап-рап!" Ти такий потворний, що іще, чого доброго, матимеш у них великий успіх.

— Піф! Паф! — почулося раптом, і обидва гусачки впали мертвими в очерет, а вода почервоніла від їхньої крові.

— Піф! Паф! — залунало знову, і цілі табуни диких гусей знялися над очеретом.

Ще і ще лунали постріли.

Це було велике полювання. Мисливці обступили все болото, деякі навіть поховалися в гілках на деревах, що простяглися далеко над очеретом. Сивий дим хмарами оповивав болото і стелився ген над водою. По болоту ляпотіли собаки — ляп-ляп! Комиші та осока хиталися на всі боки. Який це був жах для бідного каченяти! Воно повернуло голову, щоб заховати її під крило, але в ту ж мить страшний величезний собака опинився перед ним. Він висолопив язик, а очі його горіли люто, жахливо. Він простяг свою морду просто до каченяти, показав гострі зуби і — ляп-ляп — пішов далі, не схопивши каченяти.

— О, яке щастя! — зітхнуло каченя. — Я таке гидке, що навіть собака не схотів мене вкусити.

І воно причаїлося в очереті й лежало нерухомо, поки свистів дріб і постріли лунали один за одним.

Тільки опівдні стало спокійно, але бідне каченя не наважувалося підвестися. Воно почекало ще кілька годин, потім обережно озирнулося і дременуло щосили якнайдалі від болота.

Воно бігло через поля і луки, але знялася така буря, що йому важко було рухатися.

Надвечір каченя дісталось до маленької вбогої хатинки. Вона була така стара, що мала ось-ось упасти, але сама не знала, на який бік, а тому лишалася стояти.

Буря так скаженіла і підхоплювала каченя, що воно мусило сідати на землю. Погода ставала щодалі гіршою.

Вітер усе дужчав. Що було робити каченяті?

На щастя, воно помітило, що дверцята хатинки зіскочили з однієї завіси і так покривилися, що можна прослизнути крізь щілину до кімнати. Так воно й зробило.

У хатинці жили бабуса з котом та куркою. Кота вона звала "синочком". Він умів вигинати спину дугою і воркотіти. Він навіть пускав іскри, коли його гладили проти шерсті. В курки були зовсім маленькі куці ніжки, і тому її звали "курочка-куцоніжка". Вона несла хороші яєчка, і бабуса любила її, мов рідну дитину.

Вранці вони відразу помітили чуже каченя, і кіт почав воркотіти, а курочка кудкудакати.

— Що там таке? — спитала бабуса і подивилася навколо. Але вона недобачала, і їй здалося, що це заблукала жирна качка, а не каченя. — Це хороша знахідка, — сказала бабуса, — тепер у мене будуть і качині яйця. Коли б це тільки не був селезень! Ну, та ми можемо про це дізнатися!

І от каченя залишили на три тижні на пробу, але яєць воно не несло. Кіт був хазяїном у хаті, а курка почувала себе хазяйкою, і вони завжди казали: "Ми і світ", тому

що вважали себе половиною світу і до того ж кращою.

Каченяті здавалося, що можна бути іншої думки з цього приводу, але заперечень курка не терпіла.

— А вмієш ти нести яйця? — питала вона.

— Ні.

— Ну, то краще помовч!

І кіт питав:

— А ти вмієш вигинати спину, воркотіти і пускати іскри?

— Ні.

— Значить, ти не можеш мати своєї думки, коли говорять розумні люди.

Каченя ховалося в куток, і настрої у нього був поганий. Воно згадувало свіже повітря і сонячне проміння. Раптом йому так захотілося поплавати на воді, що воно не витримало і сказало про це курці.

— Що з тобою сталося? — здивувалася курка. — Тобі нічого робити, тому й лізуть у голову такі дурниці; неси яйця або воркочи, — і все мине!

— Але це так добре — плавати на воді, — сказало каченя. — Так чудово почувати її над головою і пірнати до самого дна!

— Справді, велика втіха! — сказала курка. — Та ти збожеволіло! Спитай хоча б кота — він найрозумніша істота, яку я знаю, — любить він плавати або пірнати? Я вже не кажу про себе. Спитай, нарешті, саму нашу хазяйку, стару бабусю — розумнішої за неї нема нікого на світі. Ти думаєш, у неї є бажання плавати або пірнати у воду з головою?

— Ти мене не розумієш! — мовило каченя.

— Ми тебе не розуміємо! Та хто ж тоді може тебе зрозуміти? Ти хочеш бути розумнішим за кота і бабусю, про себе я вже й не кажу. Не дурій, дитино, а дякуй за все те хороше, що для тебе зроблено. Хіба ти не живеш у теплій кімнаті, не маєш товариства, від якого можеш дечого навчитись? Але ти дурний базіка, і з тобою не варто говорити. Повір мені, я бажаю тобі добра. Я кажу неприємні речі, але з цього тільки й можна пізнати справжніх друзів. Навчися ж нести яйця або воркотіти і пускати іскри.

— Мені здається, я краще піду світ за очі, — сказало каченя.

— Щасливої дороги! — відповіла курка.

І каченя пішло. Воно плавало по воді, пірнало, але через те, що було таке гидке, всі тварини зневажали його.

Настала й осінь. Листя в лісі пожовкло й поруділо. Вітер зривав його так, що воно аж танцювало в повітрі. Стало холодно, з важких хмар сипався град і сніг. На тину стояв крук і кричав від холоду: "Кру! Кру!" Справді, можна було замерзнути, лише подумавши про такий холод. Напевне, бідному каченяті було не дуже добре.

Якось увечері, коли сонце так красиво заходило, вийшла з кущів зграя чудових великих птахів. Каченя ніколи не бачило таких прекрасних створінь. Сліпучо-білі, з довгими гнучкими шиями — це були лебеді. Вони дивно закричали, махнули розкішними білими крилами і полетіли в теплі краї, за безмежні моря.

Лебеді піднеслися високо-високо, а маленьке гидке каченя охопило дивне хвилювання. Воно закрутилося на воді, як колесо, витягло шию високо вгору і закричало так голосно і так чудно, що само злякалось. О! Воно не могло відірвати погляду від прекрасних птахів, від щасливих птахів, і, щойно вони зникли з його очей, як каченя пірнуло на дно, а коли виплило — було само не своє.

Воно не знало, як звуть цих птахів, куди вони полетіли, але так полюбило їх, як нікого ніколи. Каченя їм зовсім не заздрило, йому навіть не могло спасти на думку — забажати такої краси. Воно було б раде, якби хоч качки терпіли його між собою. Бідне гидке каченя!

А зима стояла така холодна, така холодна!

Каченя мусило весь час плавати, щоб не дати воді замерзнути навколо себе. Але щоночі ополонка, в якій воно плавало, все меншала і меншала. Морози були такі, що аж крига тріщала на ставку. Каченя мусило безперервно працювати лапками, щоб крига не закувала його в ополонці. Нарешті воно знесилилось, стало зовсім тихе і примерзло до криги.

Вранці проходив мимо селянин і побачив каченя. Він підійшов ближче, пробив кригу своїм чоботом, узяв каченя і відніс додому жінці. Каченя відігріли, та от діти захотіли погратися з ним, але каченя подумало, що вони хочуть зробити йому щось зле, і кинулося з переляку в глечик з молоком. Молоко так і бризнуло по кімнаті. Хазяйка закричала, сплеснула руками. А каченя влетіло в діжку з маслом, а потім у макітру з борошном. Ой, на кого воно було схоже! Жінка кричала й ганялася за ним з кочергою. Діти бігали, гасали по кімнаті, ловлячи каченя. Вони голосно кричали й сміялися.

Добре, що двері були відчинені, і каченя крізь них вистрибнуло в кущі, на свіжий холодний сніг. Там воно впало, зовсім знесилене.

Але надто сумно було б розповідати про всі прикrostі та нещастя, яких зазнало каченя тієї суворої зими.

Воно лежало на болоті, в комишах, коли сонце знову тепло засяяло. Заспівали жайворонки — настала чудова весна.

І каченя враз стрепенуло своїми крилами, вони зашуміли дужче, ніж раніше, легко підняли його, і, перш ніж каченя збагнуло, в чім справа, — воно опинилося у величезному садку, де стояли в цвіту яблуні і бузок розливав свої пахощі і де його довгі зелені віти схилялися над широкими каналами.

О! Тут було так прекрасно! Так пахло весною! І раптом з кущів осоки випливали три чудові білі лебеді. Вони зашуміли крилами і легко попливли по воді. Каченя пізнало чудових птахів, і незвичайний сум охопив його.

"Я полечу до них, до цих величних птахів! Хай вони заклюють мене на смерть за те, що я — таке гидке — наслідилося наблизитись до них. Але все рівно! Краще хай вони вб'ють мене, ніж терпіти, як скубуть качки, клюють кури, штовхає дівчина, що доглядає пташиний двір, терпіти знову лиху зиму і всі нещастя".

І воно кинулось у воду і поплигло до чудових лебедів. Ті, побачивши його, полинули назустріч, шумлячи пір'ям.

— Убийте мене! — промовило бідне каченя і схилило голову до поверхні води, чекаючи смерті. Але що побачило воно у прозорій воді? Воно побачило себе самого, але це вже був не незграбний попелястий птах, гидкий та потворний, — це був лебідь. Нема в тому біди, що з'явився на світ у качиному гнізді, якщо вилупився з лебединого яйця.

Тепер він навіть радів, що зазнав стільки лиха та горя. Він багато перестраждав і тому міг краще відчувати своє щастя і ту велич, що оточувала його. А великі лебеді плавали навколо нього і пестили його своїми дзьобами.

У садок прибігли маленькі діти, вони кидали хліб і зерно, і найменше закричало:

— Ой, ще новий!

Інші діти підхопили і раділи теж:

— З'явився ще новий!

Діти плескали в долоні, танцювали, потім покликали батька й матір, кидали у воду хліб і тістечка, і всі кричали:

— Новий найкращий! Такий молоденький! Такий чудовий!

І старі лебеді схилилися перед ним. А він зовсім засоромився і сховав голову під крило, сам не знаючи чому. Він згадував той час, коли всі глузували з нього і проганяли його. А тепер усі кажуть, що він найпрекрасніший з найпрекрасніших птахів.

Бузок простягав свої віти до нього у воду, сонце сяяло ласкаво й тепло.

Його крила зашуміли, гнучка шия піднялася, і він на повні груди радісно крикнув:

— Про таке щастя я навіть не мріяв, коли був гидким каченям!